

Sesilija Ahern

Postskriptum

Prevela
Eli Gilić

■ Laguna ■

Naslov originala

Cecelia Ahern

POSTSCRIPT

Copyright © Cecelia Ahern 2019

Translation copyright © 2020 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Svima širom sveta koji vole roman P. S. Volim te,
s iskrenom zahvalnošću*

Prolog

Stremi ka Mesecu. Ako promašiš, ipak ćeš biti među zvezdama.

Naručila sam da se te reči uklešu u nadgrobnoj niši mog muža. Često je koristio tu frazu. Imao je optimističan, vedar stav i prosipao je pozitivne izreke samopomoći kao da su životno gorivo. Takve ohrabrujuće reči nisu uticale na mene, ne dok nije umro. Tek kad je počeo da ih govori iz groba, zaista sam ih čula, osetila i poverovala u njih. Držala sam se za njih.

Punih godinu dana nakon smrti moj muž Džeri nastavio je da živi tako što mi je poklanjao svoje reči u porukama iznenađenja svakog meseca. Njegove reči su bile sve što sam imala; ne izgovorene reči, ali ipak *reči*, napisane iz njegovih misli, iz njegove glave, iz mozga koji je upravljao telom u kome je srce kucalo. Reči znače život. I držala sam ih, čvrsto sam stezala pisma sve dok mi prsti ne pobele i nokti ne ostave tragove na dlanovima. Držala sam se za njih kao da su moj pojas za spasavanje.

Sedam je uveče prvog aprila i uživam u novoj svetlosti. Večeri postaju duže, a proleće isceljuje kratki, oštri zimski udarac. Nekad sam mrzela ovo doba godine; više sam volela

zimu jer nudi mnoštvo skrovišta. U mraku sam se osećala kao da sam se sakrila iza gaze, izvan vidokruga, gotovo nevidljiva. Uživala sam u tome i slavila kratak dan, dugu noć; nebo što tamni bilo je moje odbrojavanje ka prihvatljivoj hibernaciji. Sad se suočavam sa svetlošću, potrebna mi je kako bi me sprečila da ponovo potonem.

Moj preobražaj ličio je na trenutni šok koji telo iskusi kad se zagnjuri u hladnu vodu. Prvo osećamo neodoljiv nagon da vrištimo i iskočimo, ali što smo duže potopljeni, više se navikavamo. Hladnoća, baš kao i mrak, može da bude varljiva uteha iz koje ne želiš da izađeš. Ali uradila sam to; mlatarala sam rukama i nogama kako bih se izvukla na površinu. Izronila sam s modrim usnama i zubima što cvokoću, ali ugrijala sam se i vratila u svet.

Prelazak dana u noć, prelazak zime u proleće, na prelaznom mestu. Groblje, koje smatraju poslednjim počinkom, nije tako mirno ispod površine. Pod zemljom, u zagrljaju drvenih sanduka, tela se menjaju dok priroda marljivo uništava njihove ostatke. Čak i kad leži, telo se večno menja. Nesputan dečji smeh u blizini narušava tišinu, deca nisu svesna prelaznog sveta na kojem stoje ili taj svet ne utiče na njih. Ožalošćeni su tihi, ali njihova žalost nije. Rane jesu unutrašnje, ali se čuju, vide i osećaju. Slomljeno srce obavija telo poput nevidljivog plašta; dodaje težinu, gasi sjaj u očima, usporava korak.

U danima i mesecima posle muževljeve smrti tražila sam neku neuhvatljivu transcendentalnu sponu s njim jer sam očajnički želela da se ponovo osećam celovito, kao da moram da utolim neutaživu žeđ. Bilo je dana kad sam uspevala da funkcionisem, ali tad bi mi se njegovo prisustvo prikralo otpozadi i kucnulo me po ramenu, a ja bih odjednom osetila nepodnošljivu prazninu. Osušeno srce. Tuga je nesavladiva.

Želeo je da ga kremiramo. Njegov pepeo je u urni smešteno u niši na kolumbarijumu. Džerijevi roditelji rezervisali su nišu pored njegove. Za mene je slobodno mesto pored njegove urne

u niši. Osećam se kao da gledam smrti u oči, što sam i priželjkivala kada je umro. Uradila bih bilo šta da mu se pridružim. Rado bih se zavukla u tu nišu, sklopčala se kao akrobata i obavila telo oko njegovog pepela.

On je na zidu. Ali nije tamo, nije ovde. Otišao je. Energija je negde drugde. Raspršene, razbacane čestice materije oko mene. Kad bih mogla, unajmila bih vojsku da pronade svaki njegov atom i ponovo ih sastavi, ali svi kraljevi konji i svi kraljevi ljudi... * To naučimo na samom početku, ali tek na kraju shvatimo šta te reči zapravo znače.

Povlašćeni smo što nismo imali samo jedno već dva opraštanja; posle duge borbe protiv raka usledila je godina njegovih pisama. Otišao je s tajnim saznanjem da će ostati nešto njegovo za šta mogu da se uhvatim, nešto više od uspomena. Čak i posle smrti našao je način da zajedno stvaramo nove uspomene. Magija. Zbogom, ljubavi moja, zbogom još jednom. To je trebalo da bude dovoljno. Mislila sam da i jeste dovoljno. Možda zato ljudi dolaze na groblja. Da bi se ponovo oprostili. Možda uopšte ne dolazimo da kažemo „zdravo“ – već zbog utehe koju „zbogom“ može da pruži, to mirno pozdravljanje bez griže savesti. Ne sećamo se uvek kako smo se upoznali, često se sećamo kako smo se rastali.

Čudi me što sam ponovo tu, na ovom mestu i u ovom stanju. Prošlo je sedam godina od njegove smrti. Šest godina otkako sam pročitala njegovo poslednje pismo. Bila sam prebolela, *jesam* prebolela, ali skorašnji događaji poremetili su sve i potresli me do srži. Trebalo bi da nastavim da živim, ali osećam hipnotišuću ritmičku plimu, kao da Džeri pruža ruku prema meni i vuče me unazad.

Zagledam se u kamen i ponovo čitam njegovu frazu.

* Misli se na poznatu dečju pesmicu *Hampti Dampti*. Hampti Dampti je pao sa zida i ni svi kraljevi konji i ni svi kraljevi ljudi nisu mogli ponovo da ga sastave. (Prim. prev.)

Stremi ka Mesecu. Ako promašiš, ipak ćeš biti među zvezdama.

Dakle, to sigurno ovako izgleda. Nas dvoje smo to radili. Ciljali smo pravo u Mesec. I promašili smo. Kad završiš među zvezdama, sigurno dobiješ ovo – sve što imam i sve što jesam, ovaj novi život koji sam izgradila u poslednjih sedam godina, bez Džerija.

Prvo poglavlje

Tri meseca ranije

„Strpljiva Penelopa. Supruga Odiseja, kralja Itake. Ozbiljna i marljiva junakinja, odana supruga i majka, koju neki kritičari opisuju samo kao simbol bračne vernosti, ali Penelopa je kompleksna ličnost, žena koja je kovala zavere vešto kao što je tkala tkaninu.“ Vodič pravi značajnu pauzu dok prelazi pogledom po zainteresovanoj publici.

Gejbrijel i ja smo na izložbi u Nacionalnom muzeju. U zadnjem smo redu, malo dalje od ostalih posetilaca, kao da ne pripadamo ili ne želimo da budemo deo grupe, ali nismo dovoljno buntovni da propustimo predavanje. Slušam vodiča dok Gejbrijel lista brošuru. Kasnije će moći da ponovi sve što je vodič rekao, od reči do reči. On obožava takve stvari. Meni se više sviđa što on voli takve stvari nego što mi se one same zaista dopadaju. Gejbrijel ume da ispuni vreme. Kad sam ga upoznala, pomislila sam da mu je to najprivlačnija osobina jer sam imala sudar sa sudbinom. Za najviše šezdeset godina imaću sudar s nekim u onom drugom svetu.

„Penelopin muž Odisej otišao je da se bori u Trojanskom ratu, koji je trajao deset godina. Trebalo mu je još deset godina

da se vrati. Penelopa se našla u veoma nezgodnoj situaciji jer je sto osam prosaca tražilo njenu ruku. Bila je pametna žena i smišljala je načine da kupi vreme, pružala svakom prosцу nagoveštaj mogućnosti, ali nije se obećala nijednom.“

Odjednom osećam nelagodu. Gejbrijelova ruka nehajno prebačena preko mog ramena deluje preteško.

„Priča o Penelopinom razboju, koji ovde vidimo, simboliše jedno kraljičino lukavstvo. Tkala je pokrov za sahranu svog svekra Laerta, do koje će jednog dana morati da dođe, pa je rekla kako će izabrati muža kad završi pokrov. Danju je tkala za velikim razbojem u kraljevskoj dvorani, a noću je to krišom parala. To je radila tri godine, čekajući povratak svog muža, i obmanjivala prosce jer su bili razjedinjeni.“

To me iznervira. „Je li on nju čekao?“, upitam.

„Molim?“, pita vodič i prelazi pogledom po skupu da vidi ko je progovorio. Ljudi se razdvajaju i okreću prema meni.

„Penelopa je oličenje bračne vernosti, ali šta je s njenim mužem? Da li se on čuvao za nju dok je ratovao dvadeset godina?“

Gejbrijel se nasmeje.

Vodič se osmehne. Odgovara kako je Odisej dobio devetoro dece s pet drugih žena pa nastavlja priču o njegovom dugačkom putovanju do Itake posle Trojanskog rata.

„Dakle, nije“, mrmljam Gejbrijelu dok grupa produžava dalje. „Šašava Penelopa.“

„To je odlično pitanje.“ Glas mu je razgaljen.

Ponovo se okrećem prema Penelopinoj slici, a Gejbrijel nastavlja da lista brošuru. Jesam li ja strpljiva Penelopa? Tkam li danju pa param noću, obmanjujući ovog odanog i lepog prosca dok čekam da se ponovo nađem sa svojim mužem? Podižem pogled prema Gejbrijelu. Plave oči su mu vesele jer ne zna o čemu razmišljam. Moja obmana je uspela.

„Mogla je da spava sa svima njima dok je čekala“, kaže. „Čedna Penelopa se nije mnogo zabavljala.“

Smejem se i naslanjam mu glavu na grudi. Obavija ruku oko mene, čvrsto me zagrlj i poljubi mi teme. Jak je kao kuća i mogla bih da živim u njegovom zagrljaju. Gejbrijel je krupan i snažan, a provodi dane pentrajući se po drveću jer je doktor za stabla, ili arborista – da upotrebim izraz koji više voli. Navikao je da bude na visini, voli vetar i kišu, sve vremenske prilike, avanturista je, istraživač. Kad nije na vrhu drveta, onda je ispod njega, nosa zagnjurenog u knjigu. Kad se vrati s posla, miriše na začinjenu potočarku.

Upoznali smo se pre dve godine na festivalu pilećih krilaca u Breju. Stajao je pored mene ispred pulta i zaustavio ceo red jer je naručio čizburger. Bila sam dobro raspoložena i dopao mi se njegov humor. To mu je i bila namera jer je pokušavao da mi privuče pažnju. Valjda tom rečenicom počinje razgovor s devojka.

Moj drugar pita hoćeš li da izadeš s njim.

Ja ću čizburger, molim vas.

Padam na otrcane fore, ali imam dobar ukus za muškarce. Dobre muškarce, sjajne muškarce.

Gejbrijel polazi na jednu stranu, a ja ga vučem na drugu, dalje od pogleda strpljive Penelope. Posmatrala me je i misli da je prepoznala srodnu dušu. Ali nisam kao ona, nisam ona niti to želim. Neću da mi život prolazi kao njoj zarad neizvesne budućnosti.

„Gejbrijele.“

„Holi.“ Glas mu je ozbiljan kao i moj.

„U vezi s tvojim predlogom.“

„O protestu ispred vlade da sprečimo preuranjeno postavljanje novogodišnje rasvete? Tek su je skinuli pa će je sigurno brzo vratiti.“

Moram da izvijem leđa i nakrivim vrat kako bih ga pogledala – toliko je visok. Oči mu se smeškaju.

„Ne, nego onaj drugi predlog. O tome da pređem kod tebe.“

„Ah.“

„Hajde da to uradimo.“

Izmahuje pesnicom i kliče kao na stadionu, samo tiše.

„Ako obećaš da ćemo nabaviti televizor i da ćeš tako da izgledaš svakog dana kad se probudim.“ Podižem se na prste kako bih se primakla njegovom licu. Dlanovima mu obuhvatam obraze. Osećam kako se osmehuje ispod španske bradice koju pušta, kreše i održava kao profesionalac; stručnjak za drveće koji neguje svoje lice.

„To je preduslov da bi delila kuću sa mnom.“

„Deliću krevet s tobom“, odgovaram. Oboje se smejemo kao deca.

„Jesi li uvek bila tako romantična?“, pita i obavija ruke oko mene.

Bila sam. Nekad sam bila drugačija, možda i naivna. Ali više nisam. Čvrsto ga grlim i naslanjam mu glavu na grudi. Primećujem Penelopin pogled ispunjen osudom. Nadmeno isturam bradu. Ona misli da me poznaje. E pa, nema pojma.

Drugo poglavlje

„Jesi li spremna?“, pita me sestra Kira tiho dok se smeštamo na ležibegove u prednjem delu radnje. Okupljeni žagore i čekaju da predstava počne. Sedimo u izlogu *Svrake*, njene prodavnice vintidž i polovne robe u kojoj radim s njom poslednje tri godine. Ponovo smo sve ispremeštale zato što ćemo da snimimo Kirin podkast *Kako razgovarati o...* pred publikom. Međutim, večeras nisam na svom uobičajenom sigurnom mestu – za stolom služeći vino i kapkejkove. Popustila sam upornim zahtevima naporne, ali avanturistički nastrojene i neustrašive mlađe sestre da budem gošća u ovonedeljnoj epizodi *Kako razgovarati o smrti*. Pokajala sam se čim sam pristala, a to ka-
janje dostiglo je astronomske razmere kad sam sela i suočila se s nevelikom publikom.

Gurnule smo police i vitrine s odećom i modnim dodacima uza zidove, a na njihovo mesto postavile pet redova od po šest stolica na sklapanje. Ispraznile smo izlog kako bismo Kira i ja sedele iznad publike. Ljudi koji žure kući s posla gledaju pokretne lutke na ležibegovima u izlogu.

„Hvala što si pristala.“ Kira pruža ruku i steže mi ozojenu šaku.

Slabašno se osmehujem i razmišljam da li bih joj upropastila ideju ako bih sad odustala, ali znam da nije vredno toga. Moram da uradim ono što sam obećala.

Kira se izuva i podiže bosa stopala na ležibeg. Oseća se kao kod kuće. Nakašljam se i zvuk odjekne kroz zvučnike. Trideset lica me gleda s iščekivanjem i radoznalošću. Stiskam oznojene dlanove i spuštam pogled na beleške koje sam mah-nito sastavljala kao iscrpljena studentkinja pred ispit otkako me je Kira zamolila da ovo uradim. Žvrljala sam isprekidane misli kad bi mi pale na pamet, ali sad nijedna nema smisla. Rečenice nemaju ni glavu ni rep.

Mama sedi u prvom redu, dva mesta od moje prijateljice Šeron, koja je zauzela stolicu do prolaza kako bi imala više mesta za kolica za blizance. Majušna stopala, jedno boso, drugo s kojeg čarapica samo što nije spala, izviruju ispod ćebeta u kolicima. Šeron drži drugu šestomesečnu bebu. Njen šestogodišnji Džerard sedi s jedne strane, pogleda prikovanog za ajped i sa slušalicama na ušima, dok četvorogodišnji sin teatralno pokazuje da se dosađuje i toliko se spustio da mu samo glava dodiruje naslon stolice. Četiri sina za šest godina; cenim što je došla. Znam da je ustala u cik zore. Znam koliko joj je trebalo da izađe iz kuće i da se onda triput vraćala po stvari koje je zaboravila. Moja prijateljica ratnica je došla. Osmehuje mi se. Lice joj je oličenje iscrpljenosti, ali to je ne sprečava da mi pruži podršku, kao i uvek.

„Dobro došli u četvrtu epizodu *Svrakinog* podkasta“, počnje Kira. „Neki od vas su redovni gosti – Beti, hvala što si nam donela izvrsne kapkejkove, Kristijane, hvala na vinu i siru.“

Pogledom tražim Gejbrijela. Sigurna sam da nije tu, naložila sam mu da ne dođe mada nije bilo potrebe da to radim. Gejbrijel veruje da bi privatni život trebalo da ostane ličan i dobro vlada svojim osećanjima te nije mogao da shvati zašto bih s neznancima pričala o tome. Jeste da smo se vatreno raspravljali, ali trenutno se svim srcem slažem s njim.

„Ja sam Kira Kenedi, vlasnica *Svrake*, a nedavno sam zaključila kako bi bilo lepo da napravim seriju podkasta pod naslovom *Kako razgovarati o...* u kojima će učestvovati i dobrotvorna društva koja dobijaju deo prihoda od ovih poduhvata. Ove nedelje ćemo razgovarati o smrti – odnosno o patnji i ožalošćenosti. S nama je Kler Bern iz organizacije *Ožalošćena Irska*. Kasnije ću razgovarati s Kler o važnom i neumornom poslu pomaganja onima koji su ostali bez voljenih osoba, ali prvo bih volela da najavim specijalnu gošću Holi Kenedi, koja je slučajno moja sestra. Konačno si tu!“, uzvikne Kira uzbuđeno. Okupljeni zapljeskaju.

„Jesam.“ Nervozno se nasmejem.

„Otkako sam počela da snimam podkaste prošle godine, gnjavim sestru da učestvuje. Mnogo mi je drago što si pristala.“ Uzima me za ruku i ne pušta je. „Tvoja priča je mnogo uticala na moj život i sigurna sam da bi mnogima koristilo da čuju za tvoje putovanje.“

„Hvala. Nadam se da hoće.“

Primećujem da mi papiri s beleškama podrhtavaju u šaci, pa puštam Kirinu ruku kako bih ih umirila.

„*Kako razgovarati o smrti* nije laka tema. Opušteni smo dok govorimo o svom životu, o tome kako živimo, o tome kako bolje živeti, ali razgovor o smrti je neprijatan i ne posvećuje mu se dovoljno pažnje. Ne pada mi na pamet niko drugi s kim bih radije pričala o ožalošćenosti. *Holi*, molim te, kaži nam kako je smrt uticala na tebe.“

Nakašljavam se. „Pre sedam godina moj muž Džeri je umro od tumora na mozgu. Imao je trideset godina.“

Grlo mi se uvek stegne dok to izgovaram ma koliko puta ponovila. Taj deo priče je i dalje živ, i dalje plamti u meni. Brzo pogledom tražim podršku od Šeron. Ona teatralno zakoluta očima i zevne. Osmehujem se. Mogu ovo da uradim.

„Ovde smo da bismo razgovarali o ožalošćenosti. Šta mogu da kažem? Nisam jedinstvena. Smrt utiče na sve nas a patnja je

kompleksna, kao što mnogi od vas znaju. Ne možete da vladate tugom, uglavnom imate osećaj da ona vlada vama. Jedino nad čime imate neku vlast jeste način na koji se nosite s tim.“

„Kažeš da nisi jedinstvena“, reče Kira, „ali svačije iskustvo *jeste* jedinstveno. Svi možemo da naučimo nešto jedni od drugih. Nijedan gubitak nije lak, ali misliš li da je tvoja patnja bila veća zato što ste ti i Džeri odrasli zajedno? Čak i kao dete sam znala da nema Holi bez Džerija.“

Klimam glavom pa pričam kako smo se Džeri i ja upoznali. Da bi mi bilo lakše, ne gledam u okupljene, već se pravim da pričam sama sa sobom kao što sam vežbala pod tušem. „Upoznala sam ga u školi kad sam imala četrnaest godina. Od tog dana postala sam Holi i Džeri. Džerijeva devojka. Džerijeva žena. Odrasli smo zajedno, učili smo jedno od drugog. Imala sam dvadeset devet godina kad sam ostala bez njega i postala Džerijeva udovica. Nisam samo ostala bez njega i nisam samo izgubila deo sebe, stvarno sam se osećala kao da sam izgubila *sebe*. Nisam imala predstavu ko sam. Morala sam ponovo da pronađem sebe.“

Nekoliko ljudi klima glavom. Znaju. Svi znaju. A ako i ne znaju, uskoro će saznati.

„Pu-pu!“, uzvikne beba iz kolica pa se zakikoće. Šeron je ućutkava. Gura ruku u ogromnu torbu i vadi pirinčanu galetu prelivenu jogurtom od jagode. Galeta nestaje u kolicima i kikut prestaje.

„Kako si se ponovo pronašla?“, pita Kira.

Čudno mi je da pričam sestri o nečemu što je preživela zajedno sa mnom. Zato se okrećem prema publici, prema ljudima koji ne znaju. Pri pogledu na njihova lica, nešto mi sine. Ne radi se o meni. Džeri je uradio nešto posebno i zarad njega ću to podeliti s ljudima koji očigledno silno žele da saznaju. „Džeri mi je pomogao. Skovao je tajni plan pre nego što je umro.“

„Ta-na-na-naaa!“, najavljuje Kira i svi se nasmeju. Osmejujem se dok gledam lica puna iščekivanja.

Uzbuđena sam zbog onoga što ću im otkriti. Ponovo se prisećam koliko je godina posle njegove smrti bila jedinstvena iako je značaj onoga što je uradio s vremenom izbledeo iz mog sećanja. „Ostavio mi je deset pisama koja je trebalo da otvorim u mesecima posle njegove smrti. A svako je potpisao sa *P. S. Volim te.*“

Moje reči su ih primetno dirnule i iznenadile. Okreću se jedni prema drugima, zgleđaju se i šapuću, prekinuvši tišinu. Šeronina beba zaplače. Ona je ljulja i nežno lupka cuclu dok joj pogled bludi.

Kira nadglasava bebino kenjkanje. „Kad sam te zamolila da učestvuješ u ovom podkastu, odlučno si rekla kako ne želiš da pričaš o Džerijevoj bolesti. Želela si da govoriš o daru koji ti je dao.“

Odlučno odmahujem glavom. „Tako je. Ne želim da pričam o tumoru ni o tome kroz šta smo prošli. Ako želite moj savet, pokušajte da se ne fokusirate na mračne stvari. Ima ih više nego dovoljno. Radije bih s ljudima pričala o nadi.“

Kiri oči ponosno sijaju. Mama čvrsto steže šake.

„Odlučila sam da se usredsredim na dar koji mi je dao, na dar koji sam dobila time što sam ga *izgubila*: nalaženje sebe. Ne osećam se manje vredno niti se stidim što kažem da me je Džerijeva smrt slomila. Njegova pisma otkrila su mi kako da ponovo pronađem sebe. Morala sam da ostanem bez njega kako bih otkrila deo sebe za koji nisam ni znala da postoji.“ Izgubljena sam u svojim rečima i ne mogu da se zaustavim. *Potrebno* mi je da ovi ljudi to znaju. Da sam sedela među njima pre sedam godina, bilo bi mi *potrebno* da to čujem. „Pronašla sam novu, iznenađujuću snagu u sebi. Otkrila sam je na dnu mračnog usamljenog bezdana, ali ipak sam je otkrila. Nažalost, baš tamo pronalazimo gotovo sva životna blaga. Posle kopanja, dirinčenja u tami i prljavštini, konačno nailazimo na nešto konkretno. Saznala sam da kamenito dno zapravo može da bude odskočna daska.“

Kira oduševljeno tapše i okupljeni se povode njenim primerom.

Šeronina beba više ne plače, nego urla. Zvuk je visok i prodoran kao da je neko muči. Beba iz kolica gađa je pirinčanom galetom. Šeron nam se izvinjava pogledom pa ustaje i polazi niz prolaz. Jednom rukom gura kolica dok drugom drži uplakanu bebu, ostavivši dvojicu starijih sinova s mojom mamom. Nespretno gura kolica prema vratima, udara u jednu stolicu, kosi kese ostavljene u prolazu jer se drške zapliću u točkove i izvinjava se.

Moja sestra čeka dok Šeron ne izađe pre nego što postavi sledeće pitanje.

Šeron kolicima udara vrata, pokušavajući da ih otvori. Kirin muž Metju dotrčava da joj pomogne, ali kolica za blizance su preširoka. Šeron usplahireno nekoliko puta udara kolicima u dovratnik. Beba urla, kolica lupaju pa joj Metju govori da ne radi ništa dok ne otključa donji deo vrata. Šeron nas prestravljeno gleda. Podražavam njen raniji izraz lica – kolutam očima i zevam. Zahvalno mi se osmehne pa pobjegne.

„Kasnije možemo da izbacimo taj deo“, našali se Kira. „Holi, pored toga što ti je Džeri ostavio pisma koja su ti stigla posle njegove smrti, jesi li osećala njegovo prisustvo i na neki drugi način?“

„Hoćeš da kažeš: jesam li videla njegov duh?“

Jedni se zakikoću, ali drugi očajnički žele da odgovorim potvrdno.

„Njegovu energiju“, odgovara Kira. „Kako god želiš to da nazoveš.“

Zastajem da razmislim, da prizovem taj osećaj. „Začudo, smrt može da izgleda kao da je fizički prisutna. Može da se čini kao da je preminuli u prostoriji. Praznina koju voljeni ostave za sobom, *odsustvo* prisustva je vidljivo te mi se ponekad činilo da je Džeri življi od ljudi oko mene.“ Prisećam se tih usamljeničkih dana i noći kad sam bila zarobljena između stvarnog sveta i

zamke svog uma. „Uspomene mogu da budu veoma moćne. Mogu da pruže najlepše bekstvo i mesto za istraživanje zato što su ga ponovo prizvale za mene. Ali pazite, jer one mogu da postanu zatvor. Zahvalna sam što mi je Džeri ostavio pisma jer je tako oživeo i izvukao me iz tih crnih rupa, tako da smo zajedno napravili nove uspomene.“

„A sad? Sedam godina kasnije? Je li Džeri i dalje s tobom?“

Ne progovaram. Zurim u nju iskolačenih očiju kao zec obasjan farovima. Kolebam se. Ostala sam bez teksta. Je li i dalje sa mnom?

„Sigurna sam da će Džeri uvek biti s tobom“, kaže Kira blago, naslutivši kako se osećam. „Uvek će biti s tobom“, ponavlja kao da hoće da me uveri, kao da sam zaboravila.

Zemlja zemlji, pepeo pepelu. Raspršene, prosute čestice materije svugde oko mene.

„Naravno.“ Napregnuto se osmehujem. „Džeri će uvek biti sa mnom.“

Telo umire, a duša, duh se zadržava. U danima posle Džerijeve smrti ponekad mi se činilo da je njegova energija u meni, da me podiže i osnažuje, da me pretvara u tvrđavu. Mogla sam da uradim sve. Bila sam nedodirljiva. A ponekad bih osetila njegovu energiju i slomila se na hiljadu delića. To bi me podsetilo na ono bez čega sam ostala. Ne mogu. Neću. Vasiona mi je uzela najveći deo života i zbog toga sam se bojala da će mi oduzeti i sve ostalo. Shvatam da su svi ti trenuci bili dragoceni zato što sad, sedam godina kasnije, više ne osećam Džerija uz sebe.

Pitam se je li laž koju sam upravo izgovorila zvučala šuplje koliko zapravo jeste. Ipak, uskoro će kraj. Kira ohrabruje okupljene da postave pitanja i malo se opuštam jer će se ovo uskoro završiti. Treći red, peta stolica, izgužvana maramica u ruci, razmazana maskara oko očiju.

„Zdravo, Holi, ja sam Džoana. Ostala sam bez muža pre nekoliko meseci i volela bih da mi je ostavio pisma kao što je tvoj uradio. Možeš li nam reći šta je napisao u poslednjem pismu?“

„Ja bih da čujem šta je pisalo u svim“, javlja se neko drugi. Taj predlog nailazi na opšte odobravanje.

„Imamo vremena da čujemo sve ako Holi nema ništa protiv“, kaže Kira.

Duboko udišem pa polako izdišem. Veoma dugo nisam razmišljala o pismima. Jesam mislila o njihovom konceptu, ali ne pojedinačno, ne po redu, ne stvarno. Odakle da počnem? Od nove lampe za noćni stočić, nove haljine, karaoke večeri, semena suncokreta, rođendanskog putovanja s prijateljicama... kako li će ovi ljudi razumeti koliko su mi sve te naizgled nevažne stvari značile? Ali poslednje pismo... Osmehujem se. To je lako. „U poslednjem pismu je napisao: Nemoj se plašiti da se ponovo zaljubiš.“

Svi se razneže zbog tih lepih reči, zbog kavaljerskog načina na koji se Džeri oprostio sa mnom. Džoana nije ganuta kao oni. Vidim razočaranje i zbunjenost u njenim očima. Očajanje. Njena žalost je ogromna i nije to želela da čuje. Još uvek se drži za svog muža i ne pada joj na pamet da ga pusti.

Znam o čemu razmišlja. Nikad više neće moći da voli. Ne kao njega.

Treće poglavlje

Zajapurena Šeron se vraća u radnju koja se prazni. Beba spava u kolicima. Četvorogodišnji Aleks je crven u licu i drži majku za ruku.

„Ćao, daso.“ Naginjem se prema njemu.

Ne obazire se na mene.

„Kaži Holi zdravo“, podstiče ga Šeron blago.

Ne obazire se na nju.

„Alekse, kaži Holi zdravo“, zareža ona. Odjednom zvuči kao đavo, štrečnuvši i Aleksa i mene.

„Zdravo“, pozdravlja me on.

„Dobar dečak“, pohvali ga Šeron preterano sladunjavim glasom.

Zurim u nju iskolačenih očiju, zapanjena zato što je postala podvojena ličnost otkako je majka.

„Baš me je sramota“, kaže tiho. „Izvini, stvarno sam nepopravljiva.“

„Ne izvinjavaj se. Mnogo mi je drago što si došla. I neverovatna si. Uvek si govorila da je prva godina najteža. Za nekoliko meseci će i ovaj mališa napuniti godinu dana. Još samo malo i uspela si.“

„Još jedno je na putu.“

„Molim?“

Podiže pogled. Oči su joj suzne. „Ponovo sam zatrudnela. Znam, budala sam.“

Ispravlja se i pokušava da bude jaka, ali izgleda slomljeno. Poražena je, skrhana. Preplavljuje me poznato saosećanje, koje je jačalo sa svakom novom trudnoćom kako se slavljeničko raspoloženje smanjivalo.

Grlimo se i uglas govorimo. „Nemoj da kažeš Deniz.“

Uzrujana sam od samog pogleda na nju dok izlazi s četvoricom sinova. I ja sam izmoždena posle današnje napetosti, sinoćne nesanice i pričanja o svom ličnom životu više od sat vremena. To me je smoždilo, ali Kira i ja moramo da sačekamo da svi odu kako bismo vratile sve na mesto pre zatvaranja.

„To je bilo predivno.“ Andžela Karberi prene me iz misli. Ona nam pruža veliku podršku zato što donira svoju firmiranu odeću, tašne i nakit, čime umnogome održava poslovanje *Svrake*. Kira se šali kako misli da Andžela kupuje stvari samo da bi ih donirala. Andželina gavran-crna kosa ošišana je na paž s ravnim šiškama. Krhke je građe i otmeno je obučena, kao i uvek, s niskom bisera preko mašne oko vrata na svilenoj haljini.

„Andžela, mnogo mi je drago što ste došli.“ Ona me privlači u zagrljaj, zapanjivši me.

Preko njenog ramena vidim da se Kira razrogačila što ova gotovo uvek hladna žena neočekivano ispoljava osećanja. Andžela me čvrsto grli i osećam joj kosti ispod odeće. Ona nije sklona impulsivnom ponašanju ni dodirima. Uvek je delovala nedodirljivo kad je donosila odeću, cipele u originalnim kutijama i tašne u originalnim zaštitnim vrećama. Govorila nam je gde da ih izložimo i koliko da tražimo za njih iako nije očekivala da joj damo ni cent.

Oči su joj vlažne dok se odvaja od mene. „Morate ovo češće da radite. Više ljudi mora da čuje ovu priču.“

„O, ne.“ Nasmejem se. „Sad i nikad više. Uradila sam to najviše da bih učutkala sestru.“

„Ali vi izgleda ne shvatate?“, pita me iznenađeno.

„Šta ne shvatam?“

„Koliko je vaša priča moćna, kako je uticala na ljude i do- takla sva srca u ovoj prostoriji.“

Posramljeno prelazim pogledom na red koji se napravio iza nje, red ljudi koji žele da razgovaraju sa mnom.

Hvata me za ruku i steže je, previše čvrsto za moj ukus. „Morate ponovo da ispričate svoju priču.“

„Cenim što me ohrabrujete, Andžela, ali doživela sam to jednom i ispričala sam jednom. Završila sam s tim.“

Reči mi nisu grube, ali u meni se javlja oštrina koju nisam očekivala. Trnoviti spoljni omotač odjednom je oživeo. Kao da sam joj tim trnjem ubola šaku, Andžela odmah popušta stisak. Kao da shvata gde se nalazimo i da drugi žele da razgovaraju sa mnom te me nerado pušta.

Povlači ruku, moje bodlje nestaju, ali i dalje osećam njen stisak.

Uvlačim se u krevet pored Gejbrijela. Soba se vrti jer sam popila previše vina s Kirom i mamom u sestrinom stanu iznad radnje.

On se prene i otvori oči. Posmatra me nekoliko trenutaka pa se široko osmehne zbog mog stanja.

„Jesi li se lepo provela?“

„Ako mi ikad padne na pamet da ponovim tako nešto... ne daj mi“, mrmljam, zatvaram oči i pokušavam da se ne obazirem na vrtoglavicu.

„Slažem se. Pa, pregrmela si to. Sestra si godine, možda dobiješ i povišicu.“

Frknem.

„Gotovo je.“ Približava mi se i ljubi me.

Četvrto poglavlje

„Holi!“ Kira me ponovo doziva. Glas joj je od strpljivog prešao u zabrinut da bi na kraju podlegao nesputanoj ljutnji. „Gde si, dođavola?“

Nalazim se u magacinu, iza kutija, možda čučim iza njih, a možda sam prebacila i nešto odeće preko njih da napravim malu jazbinu. Možda se i krijem.

Podižem pogled i vidim Kiru kako viri.

„Šta radiš, jebote? Kriješ se?“

„Ne. Ne budi smešna.“

Odmerava me. Ne veruje mi. „Zovem te čitavu večnost. Andžela Karberi te je tražila, navalila je da priča s tobom. Rekla sam da mislim da si izašla po kafu. Čekala je petnaest minuta. Znaš kakva je. Šta se dešava, jebote, Holi? Zbog tebe je ispalo da ne znam gde mi je radnica, baš kao što i nisam znala.“

„Uf. Pa, sad znaš. Žao mi je što sam se mimoišla s njom.“ Prošlo je mesec dana otkako smo snimile podkast, a navaljivavanje Andžele Karberi prerاسlo je u proganjanje, ako mene pitaš. Ustajem i protežem noge, zakukavši.

„Šta se dešava između tebe i Andžele?“, pita Kira zabrinuto. „Ima li veze s radnjom?“

„Nema nikakve veze s radnjom, ne brini. Zar nije donela još jednu kesu punu odeće?“

„Vintidž Šanel“, odgovara Kira i malo se opušta. Ali odmah se ponovo zbuni. „Pa šta se onda dešava? Zašto se kriješ od nje? Nemoj misliti da nisam primetila – to si uradila i kad je svratila prošle nedelje.“

„Ti se bolje snalaziš s njom. Ne poznajem je. Čini mi se da malo voli da naređuje.“

„Mnogo naređuje i ima pravo na to: svakog meseca nam daje hiljade evra u robi. Skinula bih se gola i popela na mehaničkog bika kad bi mi rekla da tako izložim njenu ogrlicu.“

„To niko ne bi želeo da vidi.“ Prolazim pored nje.

„Ja bih to voleo“, dobacuje Metju iz druge sobe.

„Zamolila me je da ti dam ovo.“ Pruža mi kovertu.

Preplavljuje me nelagoda. Imam poseban odnos prema kovertama. Ovo nije prvi put u šest godina da ću otvoriti jednu, ali ima nečeg zloslutnog u vezi s ovom. Očekujem poziv da govorim o žalosti na ženskom ručku ili sličnom događaju koji će Andžela organizovati. Nekoliko puta me je pitala hoću li da završim „priču“ ili da napišem knjigu. Kad god bi došla u radnju, dala bi mi broj telefona moderatorke ili književnog agenta. Prvih nekoliko puta sam učtivo zahvalila, ali poslednji put sam toliko otvoreno odbila da nisam bila sigurna hoće li ikad ponovo doći. Uzimam kovertu od Kire, presavijam je i guram u zadnji džep.

Kira me strelja pogledom. Uzvraćam joj.

Metju se pojavljuje na vratima. „Dobre vesti. Statistike o preuzimanjima pokazuju da je *Kako razgovarati o smrti* najuspešnija epizoda dosad! Preuzeta je više puta od svih ostalih zajedno. Čestitam, sestre.“ Oduševljeno podiže obe ruke da nam baci kosku.

Kira i ja nastavljamo da se streljamo pogledom. Ljuta sam zato što sam zbog njenog podkasta postala meta Andželine gotovo opsesivne pažnje. Ona je ljuta što nerviram njenu najveću donatorku iz samo meni znanih razloga.

„Ma daj, nemojte da me ispalite.“

Kira mu malodušno baca kosku.

„Nisam to očekivao“, kaže Metju. Zabrinuto me gleda i spušta ruku. „Izvini, jesam li ispao bezosećajan? Nisam bacio kosku zbog Džerija, znaš...“

„Znam“, uveravam ga i osmehujem mu se. „Ne radi se o tome.“

Ne mogu da se radujem uspehu podkasta. Volela bih da ga niko nije čuo. Volela bih da to nisam uradila. Ne želim više nikad da razgovaram o Džerijevim pismima niti da slušam o njima.

Gejbrijel živi u Glaznevinu, u prizemnoj viktorijanskoj kućici koju je sam renovirao strpljivo i s ljubavlju. Kuća je prijatna, eklektična i, za razliku od moje, ima karakter. Ležimo na čudovišnom ljubičastom ležibegu na mekanom tepihu i pijemo crno vino. Dnevna soba je u sredini kuće i tmurna februarska svetlost dopire samo kroz tavanski prozor. Gejbrijelov nameštaj je mešavina antikviteta i savremenih komada, svega što mu se dopalo. Svaki predmet ima svoju priču, koja nije uvek dirljiva kao što nisu svi komadi vredni, ali sve je došlo odnekud. U središtu sobe je kamin. Gejbrijel nema televizor i zabavlja se slušanjem manje poznate muzike s gramofona ili čitanjem knjiga iz velike biblioteke koju je dopunjavao godinama. Trenutno je zaokupljen monografijom *Dvadeset šest pumpi*, zbirkom crnobelih fotografija pumpi u Americi. Muzička podloga je Ali Farka Ture, malijski pevač i gitarista. Gledam noćno nebo kroz tavanski prozor. Divno je, zaista jeste. Gejbrijel je upravo ono što mi je potrebno i pojavio se u pravom trenutku.

„Kad je prvo razgledanje kuće?“ Gejbrijel postaje nestrpljiv zato što sve napreduje veoma sporo otkako sam pristala da se preselim kod njega pre više od mesec dana. Bila sam toliko rastrojena zbog podkasta da bih se posvetila tome.

Još nisam zvanično oglasila prodaju kuće, ali ne mogu to da mu kažem. Stoga odgovaram: „Sutra se u kući nalazim s

agentkinjom za nekretnine.“ Podižem glavu da otpijem gutljaj vina pa je ponovo naslanjam na njegove grudi, što je naporan zadatak baš kao i ceo današnji dan. „A onda ćeš biti moj, samo moj.“ Nasmejem se kao manijak.

„Već jesam. Inače, našao sam ovo.“ Spušta čašu i uzima izgužvanu kovertu koja je stajala iza neuredne hrpe knjiga pored kamina.

„O, hvala.“ Presavijam je i stavljam iza leđa.

„Šta je to?“

„Jedan tip me je slušao kad sam pričala u radnji. Misli da sam seksi udovica i ostavio mi je svoj broj.“ Ozbiljnog izraza otpijam gutljaj vina.

Gejbrijel se mršti, a ja prasnem u smeh.

„Jedna žena je bila u publici kad smo snimale podkast i navaljuje da nastavim da pričam svoju priču. Stalno me gnjavi da držim govore ili napišem knjigu.“ Ponovo se nasmejem. „U svakom slučaju, ona je navalentna bogatašica koju ne poznajem dobro i rekla sam joj da nisam zainteresovana.“

On me gleda sa zanimanjem. „Slušao sam te u kolima pre nekoliko dana. Veoma si dirljivo pričala. Siguran sam da su tvoje reči mnogima pomogle.“ To je prvi put da je rekao nešto pozitivno o podkastu. Nagađam da nisam rekla ništa što je novo za njega – kopali smo jedno drugome po duši u prvim danima i mesecima upoznavanja – ali želim da sve to ostavim za sobom.

„Pomagala sam Kiri.“ Ne obazirem se na njegov kompliment. „Ne brini. Neću da napravim biznis od razgovora o pokojnom mužu.“

„Ne brinem zato što ćeš možda govoriti o njemu, već zato što neprestano oživljavanje može da utiče na tebe.“

„To se neće desiti.“

Gejbrijel se meškolji na ležibegu i obavija ruku oko mene. Mislila sam da će me zagrliti, ali on gura šaku iza mene i grabi kovertu.

„Nisi je otvorila. Znaš li šta je unutra?“

„Ne znam zato što me nije briga.“

Zagleda se u mene. „Jeste te briga.“

„Nije. Da jeste, otvorila bih je.“

„Jeste. Da nije, otvorila bi je.“

„Ionako nije važno, ostavila mi je to pre nekoliko nedelja. Već sam i zaboravila na tu kovertu.“

„Mogu li bar ja da vidim?“ Cepa gornji deo koverta.

Pokušavam da je otmem, ali prolivam vino na tepih. Izvlačim se iz njegovih ruku, kukajući ustajem s ležibega i žurim u kuhinju po vlažnu krpu. Čujem kako otvara kovertu dok držim krpu pod mlazom vode. Srce mi ubrzano lupa. Ponovo se narogušim.

„*Gospođa Andžela Karberi, Klub P. S. Volim te*“, čita naglas.

„Molim?!“

Podiže vizitku, a ja se približavam da pročitam. Voda kaplje s krpe na njegovo rame.

„Holi!“ Zlovoljno se pomera.

Uzimam mu malu vizitkartu s elegantnim fontom. „Klub P. S. Volim te“, čitam naglas. Istovremeno sam radoznala i besna.

„Šta to znači?“, pita dok briše mokro rame.

„Nemam pojma. Hoću reći, znam šta je *P. S. Volim te*, ali... ima li još nečega u toj koverti?“

„Ne, samo ta vizitkarta.“

„Dosta mi je ovih gluposti. Kao da me proganja.“ Uzimam telefon s kauča i udaljavam se kako bih imala malo privatnosti.

„Ili kopira.“

Smeje se mojoj nagloj promeni raspoloženja. „Morala bi to da imaš napismeno da bi bilo govora o plagijatu. Pokušaj pristojno da joj kažeš da odjebe, Holi.“ Ponovo se posvećuje svojoj knjizi.

Dugo zvoni. Dobujem prstima po vitrini i nestrpljivo u glavi sastavljam odlučan govor o tome kako mora da me se okane, da se tornja, da odjebe, da odmah prestane. O kakvom god klubu

da je reč, ne želim da imam nikakve veze s njim i zahtevaću da ostali članovi slede moj primer. Pomogla sam sestri, a posle toga se samo osećam iskorišćeno i iznureno. Te reči pripadaju mom mužu, mojim pismima. Ona nema pravo da ih koristi. Ljutnja raste kako telefon zvoni. Već se spremam da prekinem kad se javi muški glas.

„Halo?“

„Halo, mogu li da razgovaram s Andželom Karberi, molim vas?“

Osećam Gejbrijelov pogled. Usnama bezglasno oblikuje reči: *budi fina*. Okrećem mu leđa.

Čovekov glas je prigušen kao da je udaljio telefon. Čujem još glasova u pozadini i nisam sigurna priča li s njima ili sa mnom.

„Halo, jeste li tu?“

„Da, da. Tu sam. Ali ona nije. Andžela. Više nije s nama. Preminula je. Jutros.“

Glas mu puca.

„Došli su ljudi iz pogrebnog preduzeća. Još se dogovaramo, tako da vam još ne mogu reći ništa o sahrani.“

Naglo kočim, slećem u jarak, ljutnja je izubijana i izgorela. Pokušavam da dođem do daha.

„Žao mi je. Mnogo mi je žao“, kažem i sedam na pod. Primećujem da me Gejbrijel posmatra. „Šta se desilo?“

Glas mu je čas povišen, čas prigušen, slab pa jak, drhtav, udaljen od telefona pa ponovo tu. Osećam koliko je rastrojen. Svet mu se okrenuo naglavce. Ne znam ni ko je taj čovek, ali njegova patnja je opipljiva i nalik bremenu na mojim plećima.

„Bilo je veoma neočekivano na kraju, iznenadilo nas je. Mislili su da ima više vremena. Ali rak se raširio i to je... pa...“

„Rak?“, šapućem. „Umrkla je od raka?“

„Da, da, mislio sam da znate... Izvinjavam se, ali ko je to? Jeste li se predstavili? Žao mi je, ali rasejan sam...“

Nastavlja zbunjeno da priča. Pomišljam na Andželu, mršavu i zahtevnu, kako me drži za ruku, kako me steže toliko jako

da me boli. Mislila sam da je čudna, nervirala me je, ali bila je očajna, očajnički joj je bilo potrebno da je obidem – a nisam to uradila. Nisam je čak ni zvala. Nisam joj posvetila nimalo vremena. Naravno da ju je moj govor dirnuo, umirala je od raka. Onog dana me je držala za ruku kao da se drži za život.

Mora da ispuštam neki zvuk, mora da radim nešto jer Gejbrijel kleči pored mene a čovek govori: „Zaboga, izvinjavam se. Trebalo je bolje da se izrazim. Ali nisam stigao... ovo je novo za mene i...“

„Ne. Ne.“ Pokušavam da ovladam sobom. „Mnogo se izvinjavam što vas uznemiravam u ovakvom trenutku. Iskreno saučešće vama i vašoj porodici“, govorim brzo.

Prekidam vezu.

Raspadam se.

Peto poglavlje

Nisam ubila Andželu, ali plakala sam kao da jesam. Znam da joj telefonski poziv, poseta ili pristanak da učestvujem na nekom njenom događaju ne bi produžili život, a ipak sam plakala kao da bi. Plakala sam zbog svih nerazumnih misli koje su mi jurile kroz glavu.

Pošto je Andžela bila velikodušna donatorka, Kira oseća obavezu da ode na sahranu. Iako se Gejbrijel ne slaže sa mnom, osećam još veću obavezu da odem. Krila sam se od Andžele u poslednjim nedeljama njenog života, toliko puta sam je odbila. Često se ne sećamo kako smo se upoznali, ali uglavnom se sećamo kako se rastajemo. Nisam ostavila dobar utisak na Andželu kad smo se upoznale i želim da se propisno oprostim od nje.

Sahrana je u živopisnoj Crkvi Vaznesenja u Dalkiju, u glavnoj ulici preko puta zamka Dalki. Kira i ja se probijamo kroz gužvu ispred crkve, ulazimo i zauzimamo mesta u zadnjem redu. Pogrebници praćeni porodicom unose kovčeg i redovi se pune. Na čelu povorke je usamljen čovek, njen muž, muškarac s kojim sam pričala telefonom. Prate ga uplakani članovi porodice i prijatelji. Drago mi je što nije sam, što su ljudi žalosni, što im Andžela nedostaje, što joj je život bio ispunjen ljubavlju.